

Піддубна Оксана Михайлівна

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ У ШКОЛЯРІВ ПРО ВИДИ І ЖАНРИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Наукова рефлексія проблеми соціальної обумовленості видо-жанрової організації мистецтва має багатовікову традицію. Тобто, її актуальність постає не лише в напрямку дослідження сучасного процесу жанроутворення, а як питання збереження духовної спадщини, пробудження наскрізних засад художнього мистецтва. В контексті історичної динаміки концептуалізація виду й жанру виокремлює ту міру розбудови художньої мови мистецтва, яка визначає його соціальне буття. «Жанр як «пам'ять культури» функціонує в суспільстві за принципом механізму взаємодії всього історичного діапазону мистецтва із комунікативними процесами сучасної художньої творчості» [5, 174].

Соціокультурна активність жанру інтегрує внутрішній та зовнішній

образний світ людини, її минуле та сучасне, відтак проблема соціальної природи жанру відтворює питання різних рівнів мотивації художньої діяльності. Серед них особливо перспективним уявляється звернення до ментального рівня мотивації, що дозволить розглянути проблему національно-специфічних художніх форм у контексті загальноестетичних закономірностей жанрового розвитку мистецтва.

Мистецтво – вища форма естетичного освоєння дійсності. Митець не ставить перед собою інших цілей крім як створити естетичну цінність, у той час як в інших видах людської діяльності естетичне походить від цих видів діяльності» [3, 23]. Будучи вищою формою прояву естетичного, мистецтво займає особливе місце в естетиці.

Предметом мистецтва, як і предметом науки, є дійсність, реальний світ, природа, суспільство, людина. Завдання полягає в тому, щоб встановити, у чому перебуває відмінність художнього пізнання від наукового. Однак на відміну від фізика і хіміка, біолога і геолога художник пізнає природу в її співвіднесенні з людиною, у її ціннісному значенні. Природа під пензлем художника розкривається такою, якою він бачить її, емоційно сприймає і духовно осмислює живописець.

Художнє пізнання орієнтовано на пізнання духовного життя людини і суспільства як на головну і кінцеву мету, тоді як пізнання матеріального буття природи і людини є лише засобом для формування уявлень у молодших школярів. Закономірно виникає питання: що цікавить художника в тому чий портрет він пише? Зовнішність, що зображується людини або його внутрішній світ, фізичне його буття або його духовне життя? Ціллю портрета є пізнання внутрішнього, духовного, психологічного, пізнання ж зовнішнього необхідно мистецтву лише остільки, оскільки без цього мистецтво не відкриває нові закони, не встановлює нові факти. Це завдання науки. Але якщо мистецтво і відкриває факти наукового знання, то це не мета його, а побічний результат.

Завдяки формуванню уявлень у молодших школярів про види і жанри образотворчого мистецтва ми розуміємо моральну природу науки, різних по характеру людей, що займаються нею. Образотворче мистецтво відкриває нам внутрішній світ людини у всьому його багатстві і відкриває в ньому нове, несподіване, не замічене нами. Мистецтво дає знання про життя, про складні людські відношення. Воно вчить розуміти інших людей і самого себе, учить жити, будить у людині людське. Так, наприклад, М. М. Герман говорив про відтворення дійсності в мистецтві, «головний предмет якого – людина» [1, 12]. Людське життя він називав «єдиним корінним предметом, єдиним істотним змістом поезії» [1, 13].

Однак твердження, що предметом образотворчого мистецтва є людина, потребує деяких додаткових роз'яснень. Справа в тому, що існують жанри і види мистецтва, у котрих немає безпосереднього зображення людини.

Музика, наприклад, повністю позбавлена можливості зображення тілесного вигляду людини, не знаходимо ми такого зображення й у пейзажі, натюрморті, декоративно-прикладних мистецтвах, архітектурі. Але це не заважає музиці відтворювати глибинні процеси життя людського духу, у пейзажі передати визначений настрій, хоча такого настрою немає ні в поля, ні в лузі, ні в річці. Воно властиво тільки людині.

Що ж стосується архітектури, декоративно-прикладних видів мистецтва, то тут сутність людини може бути художньо пізнана через освоєний суспільною людиною предметний світ. Ця обставина підкреслювалася ще Л. Фейєрбахом: «... Той предмет, із котрим суб'єкт зв'язаний по суті, у силу необхідності, є не що інше як власна, але об'єктивна сутність цього суб'єкта». «Людина самого себе пізнає з об'єкта: свідомість об'єкта є самосвідомість людини. По об'єкту ми можемо впізнати обличчя століття і його сутність. У об'єкті виявляється сутність людини, його щире об'єктивне «Я». Це відноситься не тільки до розумових, але і до почуттєвих об'єктів» [4, 92].

У творах декоративно-прикладного мистецтва, в архітектурних способах розкриті характери, почуття, погляди людей і через них – суть громадського життя тієї або іншої історичної епохи. Навіть натюрморт (що означає мертва природа) завжди говорить нам не тільки про речі, але і про живу людину, його відношення до світу. Прикладом цього є мистецтво голландських майстрів Яна Ван Гейсума, Пітера Класа, Балтазара ван дер Аста й ін. Зображуючи природу в жанрі натюрморту, вони розкрили типове для того часу відношення до природи, що склалося в суспільній практиці.

Твори образотворчого мистецтва розповідають нам не тільки про спосіб життя, думки, почуття окремої людини, але і про світогляд, світовідчужування суспільства, його ідеалах. Тому предметом мистецтва є не людина взагалі, а духовний сенс його соціального буття. Мистецтво – одна з форм суспільної свідомості. Мистецтво – специфічний різновид відбитку і пізнання дійсності в почуттєвих способах. Але якщо саме це поняття – абстракція, то реальне буття мистецтва – художній твір.

Таким чином, твори образотворчого мистецтва і художній спосіб діалектично взаємозалежні і з необхідністю припускають один одного. Формування уявлень у молодших школярів про види і жанри образотворчого мистецтва виникають тільки у свідомості, становлячись частиною суб'єктивної естетичної свідомості, у той час як твір мистецтва матеріальний та існує поза суспільною й індивідуальною свідомістю. Але формування уявлень у молодших школярів про види і жанри образотворчого мистецтва може тільки завдяки творам мистецтва, його естетичним якостям.

Мистецтво реалістичне, коли воно глибоко проникає в дійсність і відображає її в динаміку, у єдності об'єктивного і суб'єктивного. Тобто в

ньому цілком суб'єктивне повинно бути одночасно цілком об'єктивним. Лише в цьому випадку суб'єктивне може бути естетично передане і сприйняте школярами, тому що об'єктивне тут і є одночасно цілком суб'єктивним. Така «діалектика суб'єктивного й об'єктивного є лише тоді, коли реалістичне мистецтво розуміється як єдиний процес, як єдність створення і сприйняття мистецтва» [3, 9].

Наукове відкриття покликане впливати в основному на розум, а не на почуття читача, воно не має на меті представити емоційне відношення автора до об'єкта дослідження. В образотворчому мистецтві ж емоції є необхідною складовою частиною, одним із компонентів змісту, що органічно забарвлює його і що виражає закладену в ньому думку. Зображення людського горя і страждання на полотні або в скульптурному портреті викликало б тільки жалість. Емоційна сила мистецтва виникає не спонтанно. Це результат глибокої думки і почуття. Створюючи свій твір, художник враховує, як усе показане й описане їм буде впливати на людей. Найважливішою особливістю художнього способу є також його індивідуальна визначеність. Мистецтво завжди зштовхує людину з конкретними життєвими фактами, подіями, переживаннями.

У художньому способі втілена конкретно почуттєва повнота, індивідуальне багатство кожного явища, що зображується. Реалістичний спосіб несе у своїй індивідуальній формі узагальнення життєвих явищ і не тотожний окремому індивіду, а фіксує, завдяки творчій силі художника, неповторність думки почуттів, учинків багатьох людей.

У реалістичному мистецтві, формування уявлень у молодших школярів про види і жанри образотворчого мистецтва, типізація розуміється як виявлення і художнє втілення самого істотного і значного в навколишньому житті, у людині, що визначає сили прогресивного розвитку. «Реалізм, – указував М. В. Гончаренко, – припускає крім правдивості деталей, правдиве відтворення типових характеристик у типових обставинах» [2, 120]. Процес узагальнення й індивідуалізації, перейнятий глибоким демократизмом, повним злиттям художника з народом, збагатив мистецтво цих художників, показав, що на основі загального методу реалістичного узагальнення, загальних принципів реалістичної типізації можливі самі різні зразки талановитої творчості.

Особистістю художника, природою його таланту, глибиною проникнення його в життя сучасного суспільства визначається якісний рівень типізації художніх способів. Розглядаючи спосіб як діалектичну єдність суб'єктивного й об'єктивного, раціональне й емоційне, типового й індивідуального, необхідно відзначити, що він як ідеальне утворення не зміг виникнути в процесі сприйняття, якщо в структурі твору відсутній хоч один із цих ознак. Специфіка способу перебуває в тому, що ці ознаки проникають одна в одну; раціональне й емоційне, типове й індивідуальне виявляються через суб'єкт.

Список використаної літератури

1. Герман М. М. Скатерщино В. К. Основные принципы классификации видов искусств. - М., 1982. – 224 с.
2. Гончаренко Н. В. Художественное в эстетике и в искусстве. - К.: Просвещение, 1990. – 249 с.
3. Левшина Л. С. Как воспринимается произведение искусства. - М.: Искусство, 1983. – 96 с.
4. Лисько О. К. Соціальні виміри жанру в мистецтві // Наукові записки. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. - Вип.9. - К.: НПУ ім. М. Драгоманова, 2001. - С. 88-94.
5. Покулита І. К. Жанр як ментальна сутність європейського мистецтва // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. - Вип.9. - Київ.: Київський державний лінгвістичний університет. - 2002. - С. 172-182.